

FRANC BELČIČ

KADROVSKI VIRI V DOLGOROČNEM RAZVOJU ŠKOFJELOŠKE OBČINE

Uvod

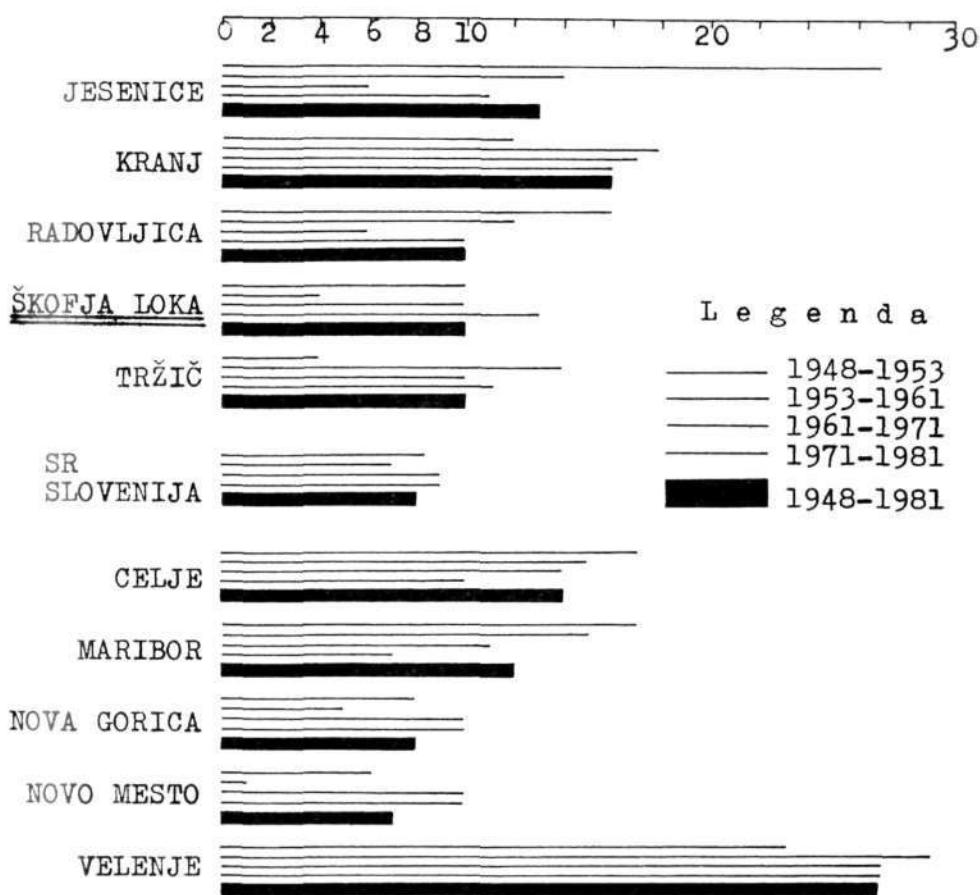
Sedanost ima korenine v preteklosti, prihodnost v sedanosti. To velja tudi za gibanja prebivalstva in kadrov in najbrž znanja še posebej — kajti »v demografiji štejejo leta za desetletja in desetletja za stoletja.«¹ Pri razmišljanju o prihodnosti tedaj nikakor ni mogoče spregledati dosedanjih tokov, še manj pomena, ki ga imajo za gospodarski in družbeni razvoj.

Kadri so namreč osnovna gonilna sila družbenega razvoja, bistveni dejavnik proizvodnih sil, njihov miselni del in njihovo jedro. Dvojnost kadrov se kaže takó, da so obenem dejavniki in nosilci proizvodnega procesa, zato niso le objekt, ampak hkrati subjekt planiranja. To spoznanje vodi k sklepu, da ne morejo biti le privesek, ampak integralni del vsakega celovitega razmišljanja o prihodnosti.² Ali še drugače: prebivalstvo in kadre štejemo k razpoložljivim faktorjem razvoja, zato so predvidevanja o obsegu in strukturi lahko pripomoček za oceno raznih potreb (izobraževanja, zaposlovanja, skupne in osebne porabe ipd.), hkrati pa globalni okvir za oceno delovnega potenciala.³

Skica dosedanjega razvoja

Ob prvem popisu prebivalstva po drugi svetovni vojni leta 1948 so ozemlju sedanje škofjeloške občine našteali 25.632 prebivalcev, ob zadnjem popisu leta 1981 pa 35.276 prebivalcev, kar pomeni prirastek za 9644 oseb. Poprečna letna rast je bila 0,9 %, s čimer je občina na repu med gorenjskimi občinami. Vendar je rast prebivalstva med popisnimi obdobji nihala, najnižja je bila v obdobju 1953—1961, tedaj le 0,4 % letno, najvišja v zadnjem obdobju 1971—1981 (1,3 %). Bolj nazorno je dinamika sprememb razvidna na sliki 1, kjer škofjeloško občino primerjamo z ostalimi gorenjskimi občinami, SR Slovenijo in še petimi drugimi slovenskimi občinami, ki so se nam zdele posebej zanimive za primerjavo. (Takšne in podobne primerjave bomo pogosto uporabljali tudi pri nadaljevanju, kajti tovrstni pojavi dobijo pravo »barvo« šele primerjalno, osamljeno za eno občino ne povedo veliko.)

Analiza gibanj v obdobju 1963—1980 razkriva še nekaj pomembnejših značilnosti, med katerimi kaže posebej poudariti, da je bil naravni prirastek v škofjeloški občini pomembno višji kakor v republiki in višji od ostalih gorenjskih občin (z izjemo kranjske občine), selitveni prirastek pa bistveno nižji. Nekatera razmerja so predstavljena na sliki 2, 3, 4 in 5.

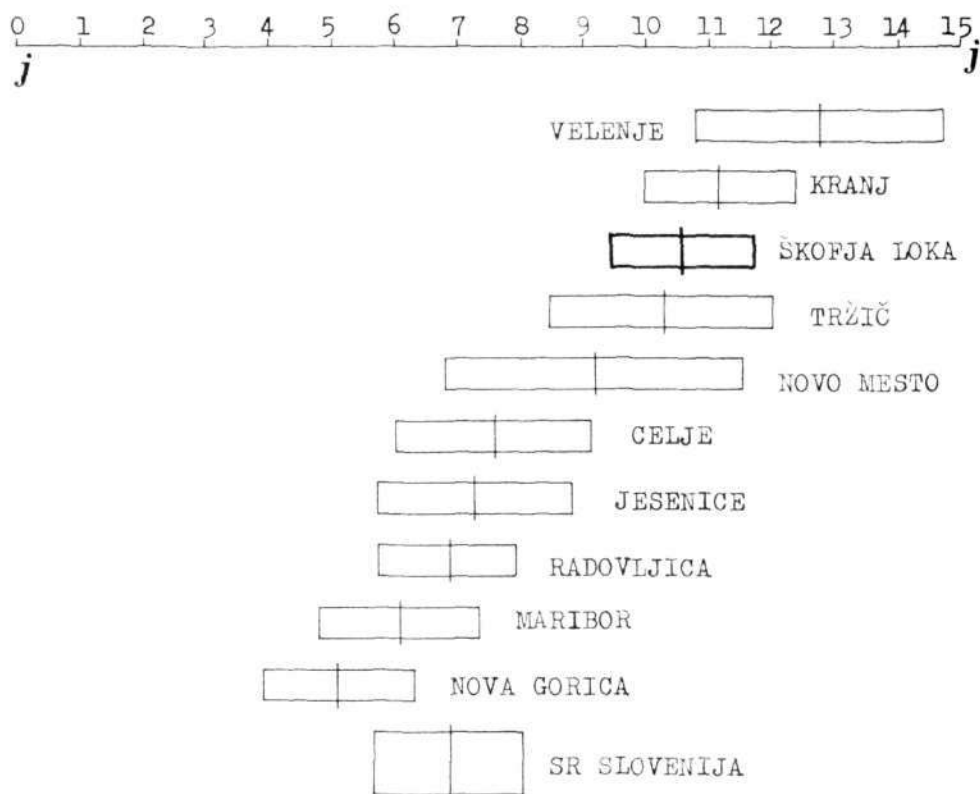

Slika 1. Srednji indeksi stopnje rasti (I_r) med posameznimi popisi prebivalstva od leta 1948 do 1981 — na 1000 prebivalcev

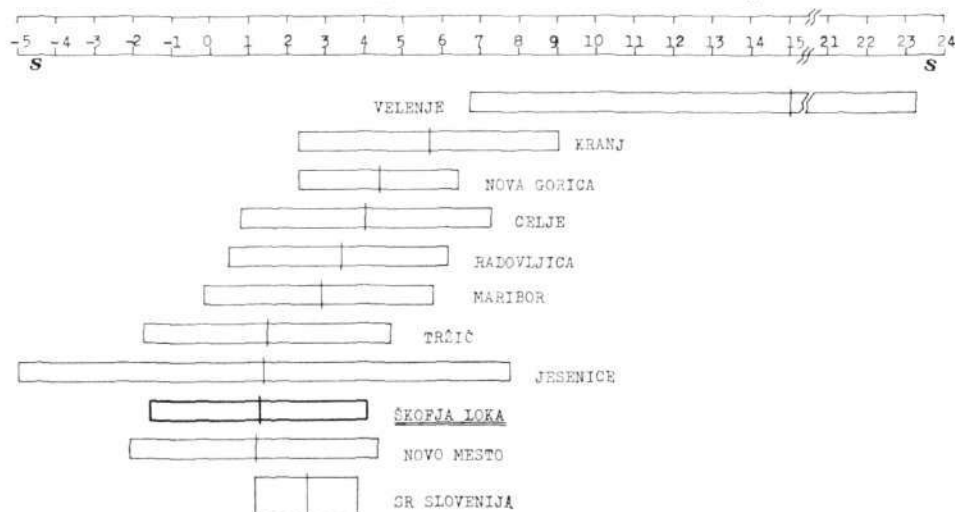
Dediščina demografskih tokov, prikazana ob zadnjem popisu v letu 1981, je za škofjeloško občino sorazmerno ugodna: glede na Gorenjsko prednjači v deležu otrok do 7 let in od 7 do 14 let, prav takó v deležu mladine od 15 do 27 let. Z druge strani ima nekoliko manjši delež oseb, starih nad 50 let. Zato ni čudno, da je indeks staranja (0,377) pomembno nižji od regijskega (0,448).

Zaposlovanje v občini je bilo kakor v regiji in v republiki v sedemdesetih letih dokaj ekstenzivno: v obdobju 1971—1983 je namreč zaposlenost rastle povprečno kar za 2,5 % letno ali za 324 delavcev. Ob tem je bila dinamika zaposlovanja novih delavcev po sektorjih zelo podobna gorenjski, vendar bi se morala razvijati drugače. Zato je za občino značilno prevladujoče obeležje prvo in drugostopnega sektorja, z druge strani zaostajanje v tretje in četrto-stopnem sektorju.

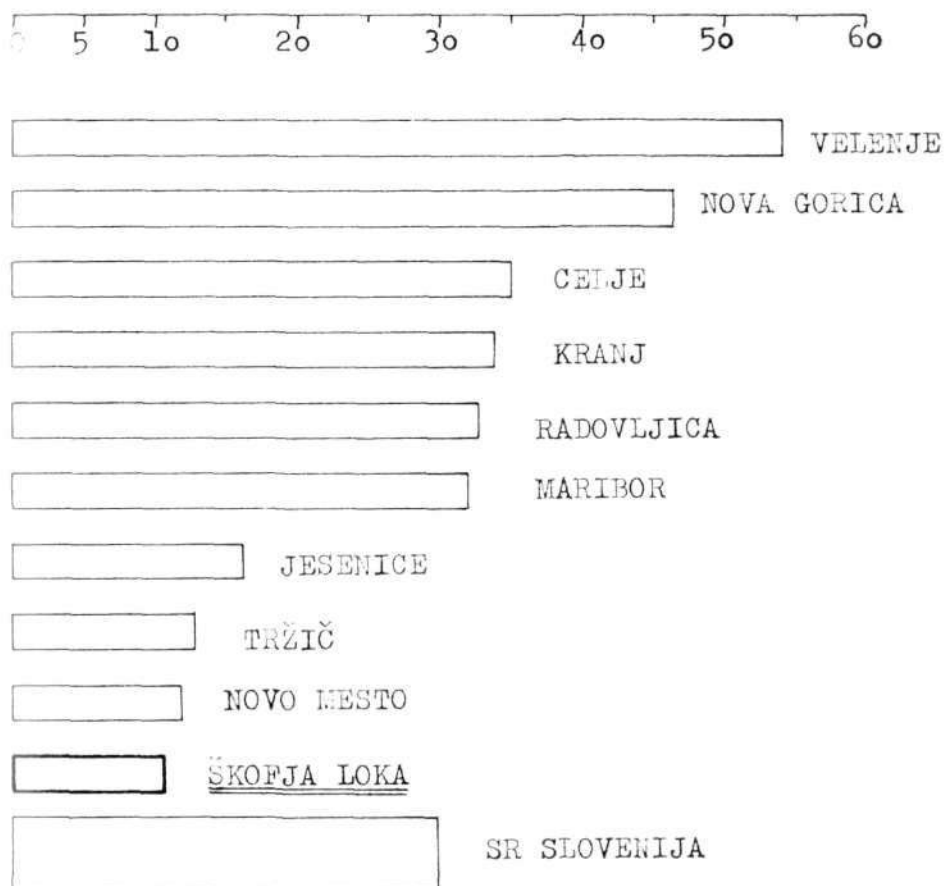
Brezposelnost v škofjeloški občini je bistveno nižja kakor na Gorenjskem; v obdobju 1971—1983 ni nikoli dosegla 1 %, ampak se je gibala od 0,55 %

Slika 2. Naravni prirastek (j) za obdobje 1963—80. Prikazana so poprečja ($\bar{X}_j$ 63—80), označena z navpično srednjo črto na linijah; dolžina linije levo in desno od srednje črte označuje razpon ± 1 SD = standardna deviacija.

Slika 3. Selitveni prirastek (s) za obdobje 1963—80. Prikazana so poprečja ($\bar{X}_s$ 63—80), označena z navpično srednjo črto na linijah; dolžina linije levo in desno od srednje črte označuje razpon ± 1 SD

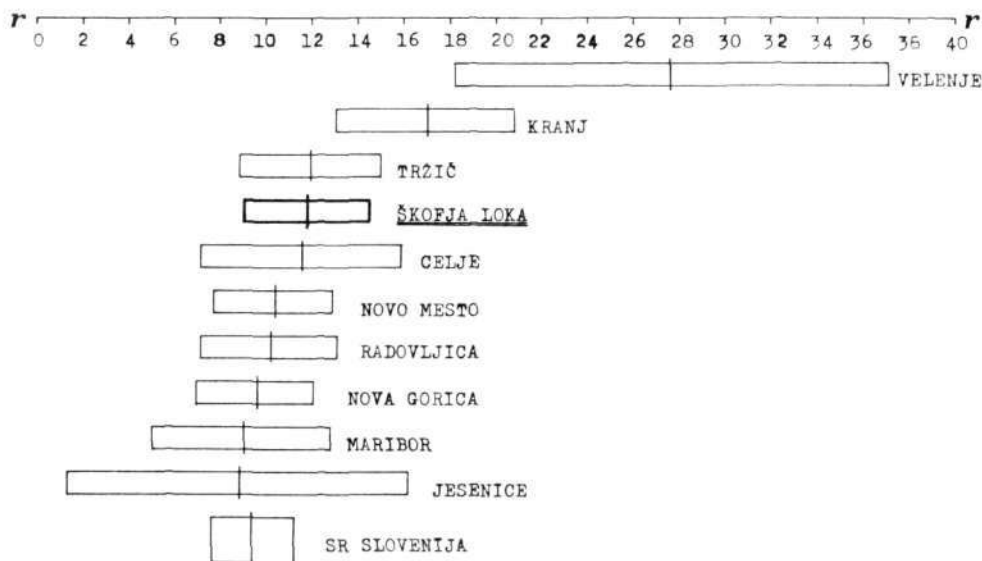

Slika 4. Deleži selitvenega prirastka v skupnem prirastku za razdobje 1963—1980. Izraženo v % na osnovi razmerja ($\bar{X}_s 63-80 : \bar{X}_r 63-80 \cdot 100$)

(v letu 1971 in 1979) do največ 0,89 % (v letu 1982). Bolj moti ob siceršnjem nizkem obsegu izobrazbena struktura iskalcev zaposlitve, saj je bilo med njimi denimo v septembru leta 1984 že 42 % takšnih, ki so imeli srednjo, višjo in visoko izobrazbo. Pomeni, da je izobrazbena raven ljudi, ki delo iščejo, bistveno višja kakor med ljudmi, ki delo že imajo.

O izobrazbeni strukturi

Pomembno obeležje kvalitete kadrov je njihova izobrazba. Večina študij v svetu kaže, da se bo pomen znanja kot produkcijskega faktorja še povečal. Jasno je, da ima znanje še večjo težo tam, kjer ni v izobilju drugih virov razvoja (surovin, energije, delavcev ipd.), kar velja nedvomno tudi za škofje-lško občino.

Slika 5. Skupni prirastek (r) za obdobje 1963—80. Prikazana so poprečja ($\bar{X}_r$, 63—80), označena s navpično srednjo črto na linijah; dolžina linije levo in desno od srednje črte označuje razpon ± 1 SD

Seveda pa znanje ni zgolj mehanična enakovrednost formalno pridobljene šolske izobrazbe, ampak je izkoriščenost in uporabnost tega potenciala, odvisna od številnih okoliščin (tehnologije in organizacije dela, tradicije, delovnih navad in delovne klime ipd.). Takó razumemo tudi bolj celostno opredelitev v analizi razvojnih možnosti za republiko, kjer je zapisano: »Ljudje s svojimi znanji in sposobnostmi, izkušnjami in delovnimi navadami so najpomembnejši faktor razvoja.«⁵

Za takšno širšo opredelitev nimamo analize in osnovnih podatkov, zato se lahko omejimo le na ožji vidik, to je na strokovno in šolsko izobrazbo, ki se uradno statistično registrira.

Izobrazbena struktura prebivalcev škofjeloške občine, posneta ob zadnjem popisu v letu 1981, kaže — prikazano bolj zgoščeno — da ima večina prebivalcev, starih 15 let in več, le osnovno šolo ali manj (57,3 %), različne vrste srednjih šol ima 37,0 % prebivalcev, skupaj višjo in visoko izobrazbo pa 4,9 % oseb.

Bolj podrobno in primerjalno z Gorenjsko so razmerja prikazana v tabeli 1.

Rezultati v tabeli 1 razkrivajo, da je izobrazbena struktura prebivalstva v občini slabša od regijske; večji delež ljudi ima osnovno šolo in manj, manjši deleži pa so v kategoriji srednjih, višjih in visokih šol.

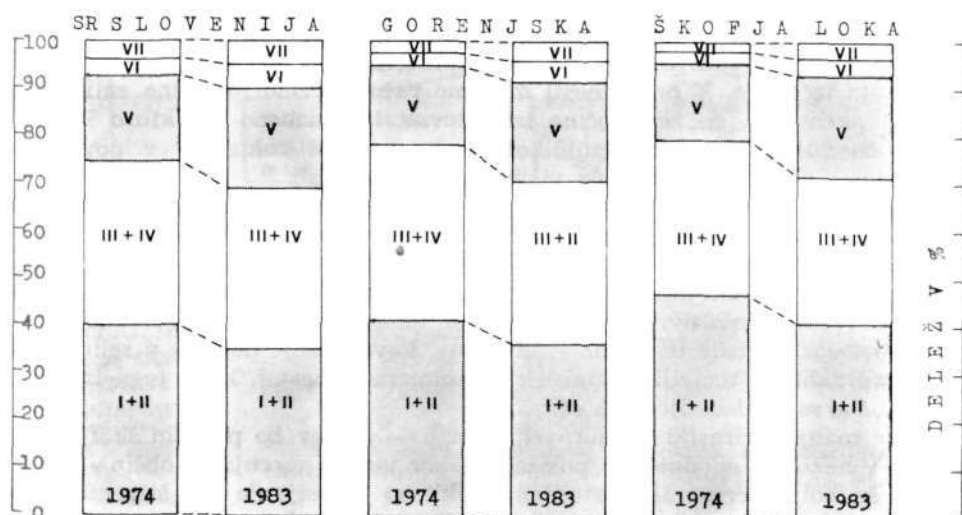
Zaostajanje občine se odraža tudi v izobrazbeni strukturi zaposlenih v združenem delu, kar kaže slika 6. Vendar pa iz primerjave v spremembah izobrazbene strukture delavcev od leta 1974 do 1983 vidimo za občino tudi bolj spodbudne podatke.

Tabela 1. Šolska izobrazba prebivalstva škofjeloške občine, starejšega od 15 let.
Primerjava z Gorenjsko, podatki popisa 1981.⁶

KATEGORIJA	KRANJ		JESENICE		RADOVLJICA		ŠKOFJA LOKA		TRČIC		GORENJSKA	
	Štev.	%	Štev.	%	Štev.	%	Štev.	%	Štev.	%	Štev.	%
BRZ ŠOLSKE IZOBRAZBE	472	0,94	327	1,36	181	0,73	382	1,47	111	1,05	1473	1,08
1 DO 3 RAZR. OŠN. ŠOLE	727	1,45	386	1,50	457	1,84	995	3,82	236	2,23	2901	2,06
4 DO 7 RAZR. OŠN. ŠOLE	11502	22,99	6458	26,81	5830	23,49	6905	26,53	2874	27,17	33569	24,77
OSNOVNA ŠOLA	14131	28,24	6584	27,34	6565	26,45	6630	25,47	2963	28,02	36873	27,20
POKLICNE, DELOVODSKE IN POSLOVODSKE ŠOLE	12142	24,27	5936	24,65	6826	27,50	6481	24,90	2632	21,89	34917	25,10
GIJNAZIJA	1554	3,11	639	2,65	696	2,80	779	2,99	235	2,22	3903	2,88
ŠEMINČNE IN DRUGE STROKOVNE ŠOLE	5537	11,07	2525	10,48	2706	10,90	2363	9,08	1000	9,46	14131	10,47
ŠOLE ZA SREDNJE KOMERČNO IZOBRAŽ.	-	-	3	0,01	-	-	-	-	4	0,04	7	0,01
VISJE ŠOLE	1703	3,40	596	2,47	652	2,63	634	2,44	221	2,09	3406	2,51
VISOKE ŠOLE	1723	3,44	477	1,98	729	2,94	647	2,49	166	1,57	3742	2,76
NEZNANO	536	1,07	155	0,64	180	0,73	212	0,81	134	1,27	1217	0,90
SKUPAJ	50027	100,0	24086	100,0	24822	100,0	26028	100,0	10576	100,0	135533	100,0

Ob splošnem letnem povprečnem prirastku za 2,0 % je relativna rast tekla hitreje z naraščanjem izobrazbene stopnje. Ali bolj natančno:

- za I. in II. stopnjo strokovne izobrazbe + 0,4 %
- za III. in IV. stopnjo strokovne izobrazbe + 1,5 %
- za V. stopnjo strokovne izobrazbe + 5,1 %
- za VI. stopnjo strokovne izobrazbe + 7,6 %
- za VII. stopnjo strokovne izobrazbe + 8,8 %

Slika 6. Spremembe v izobrazbeni strukturi zaposlenih delavcev v združenem delu za škofjeloško občino med leti 1974 in 1983. Primerjava z Gorenjsko in SR Slovenijo⁷

Čeprav se podobne relacije izražajo tudi v drugih gorenjskih občinah, je vendarle ugodno, da je jakost sprememb v škofjeloški občini občutnejša (z izjemo Kranja). To je med drugim lahko odsev zavestne volje, da neugodno dediščino hitreje premostimo. Za takšno domnevo govori tudi analiza razpisanih kadrovskih štipendij v zadnjih letih, ki že srednjeročno ali celo dolgoročno napoveduje premike v prid izboljševanju izobrazbene strukture delavcev.

Sorazmerno nizke izobrazbene strukture zaposlenih delavcev v občini ne smemo gledati neodvisno od tehnološke ravni, ki je dokaj neugodna, v povprečju nižja od regijske in republiške. Tako je bilo leta 1982 v industriji blizu 72 % vseh delovnih priprav v 3. in 4. stopnji avtomatizacije, v SRS pa blizu 50 % (3. stopnja pomeni stroje in naprave na pogon, toda z ročno strežbo, 4. stopnja polavtomatske stroje in naprave).⁸

Predvidevanja za prihodnost

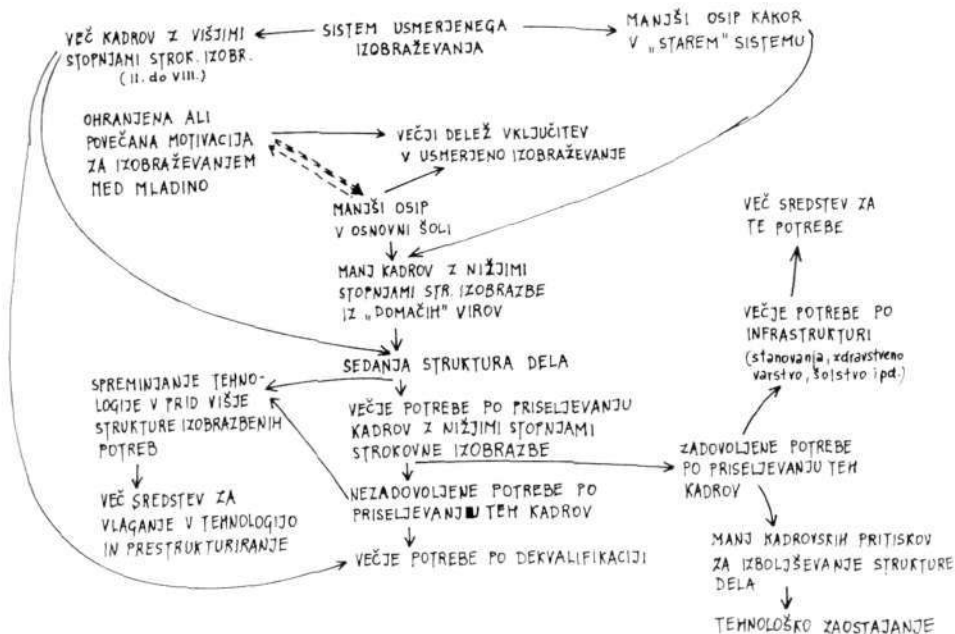
Domači (občinski) kadrovski viri, ki se bodo v prihodnjih petnajstih letih do leta 2000 vključevali v aktivno delo, so že v veliki meri določeni oziroma znani. Ali bolj določno: prebivalstvo, ki bo do konca stoletja predstavljalo kadrovski potencial, je že rojeno, v večini se že šola, išče delo ali ga namerava iskati. Z druge strani je do določene mere mogoče predvidevati odliv iz aktivnega dela na račun umrljivosti, upokojevanja in drugih razlogov. Seveda pa prihodnost lahko le predvidevamo. Napovedi je mogoče graditi le na predpostavkah (»če-potem«), zato je njihova zanesljivost v bistvu zanesljivost predpostavk. Ker je teh predpostavk pri napovedovanju veliko in bi zahtevale preveč obširno razlago, jih v tem prispevku ne bomo navajali. Nanizali bomo samo nekaj pomembnejših izsledkov.

Stopnja aktivnosti prebivalstva (razmerja med aktivnimi v skupnem prebivalstvu) je v občini že sorazmerno visoka, saj je znašala ob zadnjem popisu (v letu 1981) 48,4 %. Pomeni, da se bistveno ne more več dvigovati in da je hkrati obdobje povečevanja družbenega proizvoda na prebivalca s tega zornega kota izčrpano. V prihodnosti moramo računati celo na delno zniževanje stopenj aktivnosti, če želi občina izboljševati izobrazbeno strukturo in vsaj dolgoročno ujeti korak z republiko. To bo namreč zahtevalo v povprečju daljše šolanje mladine, zlasti na višjih in visokih šolah.

Ocene možnega razvoja kažejo, da bodo kadri omejitveni dejavnik razvoja, pri čemer mislimo na sorazmerno skromne prirastke kadrovskih virov iz domačega okolja. Pomeni, da razvoja ne bo mogoče več graditi — kakor v preteklosti — na visokih stopnjah rasti zaposlovanja, razen v primeru, da bi občutno povečevali pozitivni selitveni saldo. Videli smo, da je bila škofjeloška občina — doslej glede tega zelo »zadržana«. Povečevanje deležev v selitvenem prirastku zahteva temeljit razmislek z vsemi posledicami, ki iz tega izvirajo. Shematično so predstavljene na sliki 7.

Vse manjši prirastki v kadrovskih virih — čeprav bo pri tem škofjeloška občina v nekoliko ugodnejšem položaju kakor večina gorenjskih občin — bodo terjali še bolj načrtno in pretehtano poklicno usmerjanje ter štipendiranje, saj bo v takšni situaciji imela vsaka napaka težje posledice kakor doslej.

Pospešen odliv iz rednega dela zaradi umrljivosti, upokojevanja in drugih razlogov bo sproščal številna delovna mesta nižjih zahtevnosti, kar bo v

Slika 7. Poenostavljen model za napoved razmerij med izobraževalnim sistemom, strukturo dela ter imigracijo kadrov in njihovih vzročno-posledičnih učinkov⁹

Slika 8. Poenostavljena shema nekaterih povezav pri spreminjanju izobrazbene strukture

navzkrižju z višjo izobrazbeno strukturo prihajajočih generacij. Pričakujemo zlasti dvoje reakcij: pritisk na povečanje mehanskega priliva, ki bo kril te primanjkljaje, ali pritisek na domače kadre, da z izobraževanjem zaključijo na nižjih zahtevnostnih stopnjah, kot jih dejansko zmorejo. Uresničevanje takšne podmene bi enostavno pomenilo manj učencev za V. stopnjo strokovne izobrazbe, s tem pa v veliki meri manjše deleže za študij na višjih in visokih šolah, kar bi zaostanke poglobljalo — in ne izravnalo. Situacija je shematično prikazana na sliki 8.

Verjetno bodo takšne napovedi dolgoročno držale le ob pogoju, da ne bo obsežnejšega in hitrejšega prestrukturiranja v gospodarstvu in družbi. V primeru tovrstnega napredovanja bodo skromnejši kadrovski viri (po obsegu) prej sreča kot nesreča, saj bodo s tem bržkone sproženi procesi zmanjševanja podzaposlenosti oziroma sproščanja dodatnih virov med že zaposlenimi.¹⁰

Vsekakor pa bodo viri, ki so redki, postali bolj dragoceni. To hkrati pomeni, da se bo moralo kadrovanje — v najširšem pomenu te besede — otresti številnih slabosti in zaživeti na bistveno višjem nivoju od dosedanjega.

UPORABLJENI VIRI IN OPOMBE

¹ Dolfe Vogeltnik: Slovenski demografski trenutek 1970—2000, Demografski institut, Raziskovalni center Ekonomske fakultete, Ljubljana, 1974, str. 1.

² Povzeto po Jovo Brekić: Razvoj kadrova i organizacija kadrovske funkcije udruženog rada, EIZ, Zagreb, 1977.

³ Takšna opredelitev je v: Analiza razvojnih možnosti SR Slovenije v obdobju 1986—1995/2000, Zavod SRS za družbeno planiranje, Priloga poročevalca, Ljubljana, 16/3-1984, str. 14.

⁴ Slike 2 do 5 izdelane na osnovi podatkov: Statistični podatki po občinah SR Slovenije, Zavod SR Slovenije za statistiko, in sicer v zvezkih: 1961/I., 1967/IV., 1971/IX., 1974/XI., 1975/XI., 1976/XVIII., 1977/XXI., 1981/XV. Ti podatki — in v nekaterih drugih zvezkih — so bili uporabljeni še v drugih prikazih in izračunih.

⁵ Glej vir, naveden pri točki 3, str. 16.

⁶ Povzeto iz: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji 31. 3. 1981, Rezultati raziskovanj št. 282, Ljubljana, 1982. Deleži so izračunani na osnovi tabele 1.1.4.

⁷ Podatki so preračunani iz vira: Statistični podatki po občinah SR Slovenije, Zavod SR Slovenije za statistiko, 1985, št. 7, Ljubljana, junij 1985.

⁸ Povzeto iz tabel Industrijske organizacije po občinah, Zavod SRS za statistiko.

⁹ Povzeto iz: Demografska in kadrovska projekcija občine Kranj do leta 2000, I. del, Raziskovalna skupnost Kranj, Kranj 1983 (pripravil mag. Franc Belčič).

¹⁰ Številni deli iz prispevka so povzeti iz: Analiza razvojnih možnosti zaposlovanja na Gorenjskem, Strokovna služba občinskih skupnosti za zaposlovanje Gorenjske—Kranj 4. 12. 1984 (pripravili F. Belčič, B. Hribar, R. Kafol, M. Pintar, A. Škerjanec).